

ADAPTACIÓ FONOLÒGICA I MORFOLÒGICA DELS MALNOMS ALGUERESOS DELS SEGLES XVIII I XIX*

1. INTRODUCCIÓ

El 2011, en estudiar els *xistos* «malnoms, sobrenoms» algueresos en els *Registres de danys* de la *Barracelleria* i els *Registros de bestiar vivo* dels segles XVIII i XIX (Bosch 2011b), vaig documentar:

(a) 19 malnoms en els *Registres de danys* redactats en català, dos dels quals —de motivació de procedència geogràfica— amb la correspondència en sard (*Tempiés* ~ *Tempiesu*; *Tinyós* ~ *Tinjosu*) i un amb el determinatiu generacional *petit* (*Aritu* ~ *Aritu petit*), que farien augmentar el corpus fins als 22 noms. Només un precedit de l'apel·latiu àlies: *Tinjosu*.

(b) 8 malnoms en els *Registros de bestiar vivo* redactats en castellà, tots ells amb l'apel·latiu *alias* (un dels quals en una anotació redactada en català: *Barritortu*).

(c) Dels 27 en total, només 2 malnoms són documentats a ambdós tipus de registres: *Punyeta* i les variants *Barridortu* (*Registre de danys*) ~ *Barritortu* (*Registro de bestiar vivo*), si bé en sengles lliçons en català.

Cronològicament:

(a) Dels *Registres de danys* editats a Bosch (2008; 2011b), del període 1683-1784, només documentem malnoms al segle XVIII, concretament entre el registre de 1724 (*Gros* i *Pitxancul*) i 1725 (*Barridortu*, *Topàs*) i el registre de 1783-1784 (*Càriga*). En un registre de 1764 registrem les alternances de solucions sardes i

(*) Aquest treball forma part dels projectes d'investigació «Descripció i interpretació de la variació dialectal: aspectes fonològics i morfològics del català» (FFI2010-22181-C03-02) i «Diatopia i canvi lingüístic. *Scripta* i variació dialectal» (FFI-2009-12627), ambdós finançats pel MINECO i el FEDER.

catalanes: *Tempiés* ~ *Tempiesu*, *Tinyós* ~ *Tinjosu* (que ja apareix el 1753). L'únic cas precedit de l'apel·latiu àlies és *Tinjosu* (1753).

(b) Dels *Registros de bestiar vivo* redactats en castellà consultats, del període 1722-1808, trobem malnoms, amb l'apel·latiu *alias*, entre 1726 (*Cirulía* o *Sirulía*) i 1807 (*Dagone*, *Pompita* i *Saritu*).

Pel que fa a la procedència dels noms:

(a) Dels 19 que apareixen als *Registres de danys*, són mots genuïns: *Esquer*, *Gros*, *Pitxancul*, *Punyeta*, *Tempiés* i *Tinyós*, els dos darrers traduïts de sengles solucions sardes *Tempiesu* i *Tinjosu*; i tal vegada *la Cupeta*. Anotem també l'adjectiu *petit* del malnom *Aritu petit* i l'adaptació morfològica de *Topàs* (amb sufix augmentatiu *-às*), *Bastenter* (amb sufix nominalitzador *-er* «que xv») i *Catxó* (amb sufix augmentatiu *-ó* /*on*/), a partir de radicals sards (*topu* «coix», *bistentar* «trigar» i *catzu* «penis» i «enze», respectivament).

(b) Els altres són sardismes o adaptacions fonològiques i morfològiques de solucions logudoreses (o italianes): *Aritu*, *Barritortu* (o *Barridortu*), *Bastenter*, *Catxó*, *Càriga*, *Corridibabu*, *la Cupeta*, *Mamadu*, *Murrutxulu*, *Narimutxu*, *Padedda*, *Topàs*, *Zuca* (o *Txuca*).

(c) Si tenim en compte els 8 malnoms dels *Registros de bestiar vivo*, només un és genuí (*Punyeta*); els altres són sardismes (o italianismes): *Cirulía* (o *Sirulía*), *Dagone*, *Ispinguer*, *Pompita*, *Saritu* i *Testone*. Notem l'adaptació morfològica *Ispinguer*, tal vegada amb sufix *-er* («que xv», com *Bastenter*).

En aquest article vull analitzar específicament l'adaptació fonològica i/o morfològica dels sobrenoms d'origen sard, tot comparant-ne els resultats amb altres tipus de mots d'origen sard en l'àmbit de l'onomàstica (topònims i antropònims) documentats en registres de la mateixa època i alhora amb els resultats obtinguts a Bosch (2009) quant a la interferència fonètica dels parlars sards en l'alguerès des d'una perspectiva diacrònica. Amb l'objectiu últim de descriure'n pautes generals en la formació d'aquesta tipologia de mots.

Casos d'adaptació fonològica:

(a) Sonorització d'oclusives inicials de mot o de morfema radical (en compostos) /p/-, /t/- i /k/- (*Barridortu* ~ *Barritortu*)

(b) Palatalització de /ts/ (*Narimutxu* ~ *Narimutsu*, *Txuca* ~ *Tsuca*, *Murrutxulu*)¹

(c) Manteniment de determinats grups consonàntics sards (*Padedda*)

(d) Assimilacions vocàliques (*Bastenter*)

1. Les solucions gràfiques *Narimutsu* i *Tsuca* adoptades remeten a sengles lliçons documentades amb <z> amb valor africad.

Casos d'adaptació morfològica:²

(a) Manlleus amb morf -/u/ en mots masculins (*Aritu, Corridibabu, Narimutxu, Barridortu, Murrutxulu, Mamadu*)

(b) Manlleus amb extensió -/e/ (← log.): -'V+ne i -'V+le (*Testone, Dagone*)

(c) Derivats amb radical sard + sufixos aspectius -/'on/ (*Catxó*) i -/'as/ (*Topàs*)

(d) Altres derivats amb radical sard + sufix transcategoritzador (*Bastenter, Ispinguer, Tempies ~ Tempiesu, Tinyós ~ Tinjosu*)

(e) Compostos amb primer radical acabat en -/i/ (*Narimutxu, Barridortu*)

2. PALATALITZACIÓ DE /t̪s/ (TXUCA, NARIMUTXU, MURRUTXULU)

2.1 Antropònims documentats

2.1.1 Txuca

VARIANTS: *Chiuca* (llegiu [t̪juka]), *Zuca* (llegiu [tsuka]).

DOCUMENTACIONS: «Antoni Ignàs Deriu Zuca» (1758), «Antoni Ignàs Chiuca» (1758), «Antoni Ignàs Deriu Zuca» (1764), «Antoni Ignàs Deriu Chiuca» (1778).

SIGNIFICAT: «carabassa». Avui en alguerès, *carabassa de vi*, «carabassa amb el ventre gros i la part superior més petita», que alterna amb el sardisme *gurguta* (DCA: s.v. *zuca* i *gurguta*); també usat per a «enze» i «cap».

PROCEDÈNCIA: del log. sept. i sassarès *zucca* [tsukka], pres de l'italià (DES: a.v. *tsukka*), solució alternativa al sard genuí nuor. *corcoricra* o log. *corcoriga* (DES: s.v. *korkorikra*). Per a *Chiuca*, amb interferència gràfica de l'italià, cal llegir *Txuca* [t̪juka], com *Zuca* (malgrat que DCA dona, erròniament, [d̪zuka]). D'acord amb Bosch (1999: 120), tornem a trobar aquesta adaptació de /t̪s/ a [t̪j] en alg. (palatalització de l'africada alveolar) als *Registres de danys* del XVIII, amb l'alternança «pirastu chuquinu» (1767) i «pera zuquina» (1768).³

2.1.2 Narimutxu

VARIANTS: *Narimuchu, Narimuzu* (llegiu [nari'mut̪ʃu] i [nari'mutsu], respectivament).

DOCUMENTACIONS: «Salvador Melis Narimuchu» (1753), «Antioigo Melis Narimuchu» (1763, 1764), «en lo salt de Antioigo Melis Narimuchu posat en

2. En general, al llarg de l'article uso les abreviatures següents: alg. = alguerès, alg. mod. = alguerès modern, camp. = sard campidanès, cast. = castellà, cat. = català, it. = italià, it. ant. = italià antic, ll. = llatí, log. = sard logudorès, log. sept. = sard logudorès septentrional, nuor. = sard nuorès, sass. = sassarès.

3. En aquest sentit, caldria afegir aquesta adaptació de /t̪s/ a [t̪j] dins la distribució d'aquest al·lòfon tractat a Bosch (2011a: 65), on veïem, en canvi, el valor africad de la grafia <z> per a/t̪s/ en lliçons del XVIII i XIX (2011a: 67).

Serraona» (1764), «Antiogo Melis Narimuchu» (1764), «Antiogu Melis Narimuzu» (1778).

SIGNIFICAT: «nas escapçat».

PROCEDÈNCIA: sardisme compost, *nari* «nas» i *muzzu* «escapçat», del log. [ˈmʊtsu] «tallat, escapçat» i [mʊtsare] «tallar, escapçar» (DES: s.v. *mútsu*, 1). Cf., en els *Registres de danys*, els adjectius compostos «corrimutzu» (1778) «amb les banyes tallades o escapçades», «coimutzu» (1768) «amb la cua tallada» o «origimuzzu» (1783) «amb les orelles tallades o escapçades» aplicats al bestiar (Bosch 2008: 817, n. 150; 2012a: 146, n. 259; 2012b: 54); per a senyal d'orelles del bestiar, (*orelles*) *mutxes* «amb un tall oblicu o d'esbiaix que afecta mitja orella», d'acord amb el sard *muzzada* o *muzza*:⁴ «una bístia mascla ab segnal de orelas *muchas*» (1696), en un *Registre de cavalls i bísties de mola*, amb grafia <ch>, que confirma la mateixa realització [tʃ].

Però també trobo el sardisme *mutxes* en els *Registres de danys* dels segles XVII i XVIII (i altres derivats genuïns: *esmotxades* o, sense prefix, *motxades*) aplicat al dany de brocades i *enfirquidures* «empelts» (Bosch 2012a: 145-148, 153-155):

(a) «*brocadas asmuchiadas (de quatri la una)*» (1778)

(b) «*noranta-dos brocadas muchadas*» (1743)

(c) «*dos-sentas sixanta brocadas muchadas*» (1743)

Avui són solucions ben vives en alg. mod., com ara femení *esmotxada*, «tallada lleugera d'una planta, d'una bardissa» (DCA: s.v. *esmotxada*) i adjectiu *esmotxat* «tallat lleugerament» —que també poden explicar la variant *motxada*, sense prefix—; a més del sardisme *mutxa*, per a «tallat; que hi manca calque bocí» (DCA: s.v. *mutxo*; Bosch 2012a: 146). Cf. alg. mod. *orella mutxa* [uˌɾeɫa ˈmʊtʃa] «tallada pròpio, per la meitat; que l'animal té les orelles *mutxades* [mʊtʃaras]»: «les ovelles són totes *esmutxades* [azmʊtʃaras], totes porten senyals».⁵

Convé remarcar l'adaptació en documents en alguerès dels sardismes amb /tʃ/, on preval una proposta graficofonètica de realització prepalatal enfront dels casos que evidencien el manteniment de l'africada alveolar (Bosch 2012a: 146, n. 259; 307, n. 48; i 617, n. 5; 2012b: 51-54).

(a) Realització alveolar: «corrimutzu» (1778), «coimutzu» (1768), «origimuzzu» (1783).

(b) Realització prepalatal, amb [u] tònica: «muchas» (1696), «coimuchu» (1764), «mucias» (1784).

(c) Realització prepalatal, amb [u] àtona (forma genuïna): «muchadas» (1743), «corrimuchat» (1763), «muchadas» (1764), «asmuchiadas» (1778).

4. Cf. cors *mòzzu* «sectionné au premier tiers», amb la mateixa etimologia però accepció diferent; i *scullillatu* «sectionné en biais d'un coup de couteau» (DCF: s.v. *sègnu*).

5. Dec aquesta informació a Antoni Martinelli, pastor de l'Alguer.

2.1.3 *Murrutxulu*

VARIANTS: *Murruchulo*, *Murruchulu*, *Murruciulu* (llegiu [ˌmuruˈtʃulu], amb interferència gràfica del cast. i de l'it., respectivament).

DOCUMENTACIONS: «Antoni Murruchulu» (1764), «Antoni Murruciulu» (1768), «Antoni Murruchulo» (1778).

SIGNIFICAT: incert, potser «del morro fi», «presumit» (?).

PROCEDÈNCIA: Sardisme compost, a partir del log. *murru* «morro» [ˈmuru] (en alg. [ˈmoru]) i un segon radical d'identificació incerta, que, atenent a la realització [ˈtʃulu], fa pensar en el cast. *chulo* «presumit, refinat» (que és un mot desconegut en alg. i en sard), per a «del morro fi». Tanmateix, en log. trobem *tzullu* «enze» (DSIPL: a.v.), que explicaria el segon radical, amb canvi de realització habitual (palatalització d'africada alveolar d'obertura sil·làbica, com a *zuca* > *txuca* «carabassa»). Una hipòtesi menys plausible fóra relacionar el segon radical amb el sard [ˈtʃjuˈlare] «grinyolar (de la porta, del carro)» (Baunei), variant del log. *iskiliare* «piular (dels ocells); grunyir (del porc); xisclar» (DES: a.v.), que cal relacionar amb log. [isˈkiˈla] «esquella, campana», catalanisme (DES: s.v. *iskil'a*). No crec que es tracti d'una deformació del log. *murúttulu* «fardell» i «bony en alguna part del cos» (DSIPL: a.v.).

2.2 *Altres sardismes del XVIII (sense palatalització de /ts/)*

En un document en cast. (Bosch 2010), trobo el sardisme esporàdic *istraszada* (adaptació de l'adjectiu *istrazzada*), aplicat a un dels senyals d'orelles del bestiar: «un acto de obejas [...] y los deja al mismo señal de orejas a trunca y pertunta isupada, o se[a] *istraszada*, [a una], e trunca e giuali de delante a la otra» (1794). Si bé aquesta lliçó no reflecteix la palatalització de /ts/ —del log. [istritˈtsare] «destrenar», derivat del log. *trizza* [ˈtrittsa] «trena» (< it. *treccia*), si bé DES (s.v. *trittsa*) no en recull aquesta accepció referida als senyals d'orelles del bestiar—, en alg. mod. registro *orella estratxada* [astraˈtʃara] per a «orella malmesa» (a causa d'una *mossigada de cutxo* [musiˌɣara ðe ˈkutʃu] «mossegada de gos» o un *raspisoni de ru* [raspiˌzoni ðe ˈru] «esgarrinxada d'esbarzer»), que confirma la realització [tʃ] de /ts/.

En aquest àmbit de l'antroponímia, a Bosch (2010) registro en cast. el malnom *Cirulia* (o *Sirulia*): «Matheo Mugareddu, alias *Cirulia*, pastor de vacas» (1726); «Matheo Mugareddu, alias *Cirulia*, pastor de vacas» (1726); «Matheo *Sirulia*, pastor» (1727). De significat incert, potser «xivitona o polleta marina», potser per deformació del log. sept. *tsirolia* «gat de mar» o *tsurrulíu* «xivitona» (DES: a.v.), en alg. *polleta marina* (Caria 2006: 157), amb dissimilació vocàlica; o tal vegada a partir del log. *sirile* (nuor. *tsirile*), derivat de *zira* [ˈtsira] «penis

d'animal» (*DES*: s.v. *tsíra*; *DSILP*: s.v. *tzirile*).⁶ Cf., amb el mateix valor africacat alveolar sord de <tz>, el topònim «Cugutzu» (Bosch 2011a: 307, n. 48).

Podem trobar un cas de despalatalització d'un sardisme amb /ʃ/ en l'alternança *isupada* ~ *ixupada* «tall net horitzontal, de l'extrem de l'orella cap endins» en documents en cat. i cast., que en alg. mod. esdevé [izu'paða] (*ALDC* / *ALG*: s.v. 1327; Bosch 2010), del log. [iʃop'pare], camp. [ʃop'pai] «esclatar, rebentar», segons *DES* (s.v. *iskoppiare*) de l'italià antic *schioappare*, com el cors *sciuppà* [ʃup'pa]. Notem, en cat., «isupada» (1696), «isupada» (1720) i «isupadas» (1720), sempre amb s; en cast., en canvi, «ixupada» (1764, 1765, 1768) o «ixiupadas» (1768) enfront de «isupada» (1763), «isuppada» (1768) i «isupada» (1800).

No sempre <z> equival a una realització sorda, com demostra l'adaptació de «fulla de figa» (1726) o «oja de higuera» (1727) a partir de la lliçó «foza de figu» (1792) que trobo en un registre redactat en castellà (Bosch 2010).⁷ La solució *foza de figu*, amb interferència graficofonètica de l'italià, remet al log. [f'õdza e 'viyu] (per caiguda de la /d/ de la preposició i sonorització de /f/ per fonosintaxi): a partir de *fõdza* [f'õdza] «fulla» < FOLIA (*DES*: s.v. *fõdza*); amb log. (*de*) *figu* [f'iyu] «de higuera».

3. SONORITZACIÓ D'OBSTRUENTS OCLUSIVES INICIALS DE MOT /p/, /t/ I /k/

3.1 Antropònims documentats

3.1.1 *Barridortu* (o *Barritortu*)

VARIANTS: *Barridortu* i *Barritortu*.

DOCUMENTACIONS: «Antiogu Ferrichoni y Antoni Peana Barridortu» (1725), «És fiança a Antonio Peana Barritortu» (1726).

SIGNIFICAT: «amb la barra o mandíbula torta».

PROCEDÈNCIA: Mot compost, a partir de *barra* «barra o mandíbula» (alg. i catalanisme del sard), més adjectiu log. *tortu* [tortu] «tort» (*DES*: s.v. *tòrkere*).

(a) Primer radical. Pel que fa al primer radical, notem que adopta *-/i/*, propi del log., com *barrimannu*, *barrivaladu* (*DES*: s.v. *bárra*). Veg., *infra*, altres compostos (*Murrutxulu*, *Narimutxu* i *Pitxancul*). Cf., en un *Registre d'estimes de fruita* de 1802, el compost genuí *Panzamolla* («pansa tova»),⁸ com *Carigamolla* («figa seca tova») (Fadda 1997: 24).

6. No crec que es tracti d'un origen antroponímic, per deformació del prenom sard *Cirillu*, en femení (*DUSI*: 627); cf. log. *tzirillu* 'espavilat' (*DSILP*: a.v.).

7. ASCA 855/112, f. 13r; ASCA 787/50, f. 14r; i ASCA 787/50, f. 16r, respectivament (utilitzo la sigla habitual ASCA per a Archivio Storico del Comune di Alghero, com a Bosch 1999, 2012a).

8. «Juan Battista Panzamolla, a relació de Pasqual Murallas, té en la sua viña de Vessus tres barris de poma de triulas, doze embuts de mel·la, dos barris de figa de San Juan y bufal, una

(b) Segon radical. Amb sonorització de /t/ d'obertura sil·làbica del segon radical per fonosintaxi característica del sard en posició intervocàlica. Cf., en un *Registro de bestiar vivo*, redactat en cast., la variant fonètica del compost *Barritortu* (sense sonorització de /t/-): «És fiança a Antonio Peana Barritortu» (1726), anotació que fou afegida en català (Bosch 2010).⁹

En relació amb altres oclusives inicials, convé recordar els casos aïllats *bísol* «pèsol» i, al marge dels *Registres de danys* editats a Bosch (2008), *bastonaga* «pastanaga». Pel que fa a *bísol* ['bizul] (1764-1784), és imputable a una interferència fonètica exògena —sobre una més que probable base catalana—, a partir del sass. *bisèllu* i/o log. *pisulu* ['pizulu] (< *pisolu* [pi'zolu]), d'on en sard resulta una realització sonora de *p-* en posició intervocàlica per fonosintaxi. Amb el mateix canvi, podem explicar-nos *bastonaga* «pastanaga» (amb dissimilació de vocals), que ja documento el 1701 en un *Registre de danys*;¹⁰ si bé, en aquest cas, no podem descartar una homonimització amb *bastó* o una solució genuïna, com l'eivissenc i menorquí *bastanaga* (DECLC: s.v. *pastanaga*) i tortosí *bastonaga* (DCVB: s.v. *bastonaga* i *pastenaga*).

3.2 Sonorització de /k/ inicial de mot

Sobre la sonorització de /k/ inicial de mot, ja vaig documentar en alg. el canvi *card* → *gard* (Bosch 2009: 273-274). Cronològicament, si bé entre 1684 i 1768 trobo *card* en els *Registres de danys*: «carts» (1684), «maras de cart» (1699) i «matas de cart» (1699), la solució alternativa amb *g-* no apareix fins al darrer terç del XVIII, entre 1768 i 1784 (Bosch 2011b: xxx), amb alternança de solucions *card* ~ *gard*: «mata de cart» (1764), «matas de cart» (1764) i «matas de card» (1767-1768) ~ «matas de gard» (1768) i «matas de gart» (1777).

En aquest cas, tot i que el sard log. sonoritza (i espirantitza) les oclusives sordes etimològiques inicials de mot /p/, /t/ i /k/ en posició intervocàlica per fonosintaxi (Wagner 1984: 117-134, 334-338), el fenomen en alguerès sembla restringit només a determinats casos de /k/-, cosa que fa pensar més aviat en la interferència del sassarès. Em refereixo a mots com *gard* «card», *garbó* «carbó» i *garbonaiu* «carboner», *gorbata* «corbata» i *granc* «cranc» (Bosch 2002: 143).

En el camp de l'onomàstica, convé advertir també l'alternança de l'antropònim «Garbera» o «Carbera» ~ «Calvera» en els *Registres de danys* datats entre 1777 i 1784 (Bosch 2009: 273-274), període que s'adiu amb la cronologia de l'alternança *card* ~ *gard*. De fet, tornem a trobar la solució «Calvera», amb *l* travada,

sistella mediana de pera camusina y una purtadora de pruna entre cagadora y barracuchina» (Bosch 1999: 365).

9. ASCA 787/50, f. 11v.

10. És la lliçó «dayñ de àppiu, bastonagas y ràvans» (ASCA 864/1, ll. «S», f. 1v).

en els *Registres d'estimes de fruita* de 1808 (Bosch 1999: 280-281), potser amb pressió *carbó* > *galbó* «carbó» i *garba* > *galba* «garba» (i derivats), que explicaria també el canvi de /k/- > [g]- (Bosch 2012a: 139, n. 248) i el canvi plausible de lateralització de *r* travada, si tenim en compte el topònim de l'alg. mod. *lo mont de Garbera*, amb realització [gal'bera] (Caria 1993: 97). Cf. l'alternança del topònim compost *Muracasas* ~ *Muragasas* (1778), variant amb sonorització de la *k*- inicial del segon radical, solució que també recull Caria (1993: 84): «en Muracasas» ~ «al salt de Muragasas» (Bosch 2012a: 728, n. 148); en canvi, cf. el topònim *Camba (de) Moro* a les lliçons «daiñ en son narboni de Camba e Moro» (1783), «Antoni Giusé Canu de Camba e Moro» (1783) i «daiñ en Camba e Moro de bo a bo» (1784), amb caiguda de <d> en posició intervocàlica per fonètica sintàctica, fenomen característic del sard, a voltes present en alguerès especialment en mots compostos i en topònims, com apunten Kuen (1932: 174), Bosch (1999: 67; 2002: 115, n. 148, 144-145, 221). Pel que fa al topònim, veg. *lo mont de Camba de Moro*, amb realització [k]- (Caria 1993: 97).

4. ASSIMILACIONS VOCÀLIQUES

4.1 Antropònims documentats

4.1.1 Bastenter

VARIANTS: *Bastanté*.

DOCUMENTACIONS: «Antoni Mula Bastanté» (1777).

SIGNIFICAT: «triganer».

PROCEDÈNCIA: per deformació de *bistenter*, amb assimilació vocàlica, derivat de l'alg. *bistentar* [bistaŋ'ta] «trigar» (DCA: a.v.).¹¹ Del log. *bistentare* o *istentare* «trigar» < it. *stentare*, it. ant. *bistentare* (DES: s.v. *istentare*).

Al marge de l'onomàstica, trobo en *Registres de bestiar viu* de final del xvii i xviii l'alternança *rundinina* ~ *rundunina* «tall a l'orella del bestiar en forma de tall de pastís des de l'extrem de l'orella cap endins, que recorda l'ala (o la cua) de l'oreneta» (Bosch 2010). Derivat amb sufix aspectiu a partir del log. *rúndine* (femení) i variants (*rúndina*, *rúnkine*, *grúndine* i, amb pròtesi, *arrúndine*...) < HIRUNDO, -INE (DES: s.v. *rúndine*; DSIPL: s.v. *rúndina*, *rúndine*), que aplicat al senyal d'orelles del bestiar en motiva l'ús metafòric.

En alg. mod., per a «oreneta» trobem *valginya*, per ús metafòric del mot homònim *verginya* per a «albergínia» (Caria 2006: 183-184). En canvi, el mot aplicat al senyal d'orelles és avui *rundunina* [ruŋdu'nina] (ALDC / ALG: s.v.

11. Hi ha una cançó popular la primera estrofa de la qual diu: «Só advertint-te pel tou bé: / mira que no tornis tard; / si bistentes jo me tanc / i te deix sol al carrer» (Bosch & Sanna 1996: 99).

1327; Bosch 2010), amb assimilació vocàlica, malgrat el log. *rúndine* i la variant documentada més habitual *rundinina*, que, però, alterna amb *rundunina*. En cat., els nostres documents reporten, a més de *rundinina*, la forma amb assimilació vocàlica *rundunina*: «rundunina» (1675) enfront de «rundinina» (1696, 1763); en cast., generalment *rundinina* sense modificació, reporten algun cas esporàdic de *rundunina* o *rondonina* (tal vegada amb pressió de *golondrina*), i també *rondenina*: «rondonina» (1722) o, sobretot, «rundunina» (1765) enfront de «rundinina» (1768, 1799) o de «rondenina» (1783). En definitiva, la major freqüència de *rundinina* respecte de *rundunina* als nostres registres —ambdues formes documentades al XVII— s'adiu amb el log. *rundinina* (Wagner 1996: 218; Bandinu 1982: 143), per bé que en alg. mod. s'ha acabat imposant *rundunina* (amb assimilació vocàlica), que s'acosta al camp. *orrundulina*.

Aquesta assimilació també apareix a la lliçó esporàdica «istrazzada» (1794), en un document en cast., del log. [istritʃsare] «destrenar», derivat del log. *trizza* [ʃritʃsa] «trena» (< it. *treccia*), en alg. mod. *orella estratxada* [astraʃʃara] per a «orella malmesa» (Bosch 2010).

Compareu a Bosch (2012a: 252) l'alternança cronològica de l'assimilació *càrriga* (1684-1695) > *càrriga* (1684-1685) «mesura de capacitat; dues portadores», que es mantindrà en alguerès a *càrriga* [ˈkariɣa] (DCA: a.v.) i derivats, especialment en posició posttònica.¹²

5. ADAPTACIONS MORFOLÒGIQUES EN -/u/ (AL·LOMORF DE MASCULÍ EN FLEXIÓ NOMINAL)

5.1 Anàlisi diacrònica

En sard, /u/ és un dels morfs de masculí singular, propi de la classe II dels substantius i de la subclasse I dels adjectius —que esdevé /o+z/ en el plural— (Pittau 1991: 71-75; Corda 1994: 20-2, 29-31). En alguerès, atès l'elevat nombre de casos de substantius i adjectius en -[u] —com *veurem*, i no únicament en sardismes o castellanismes manllevats— i d'acord amb Bonet *et alii* (2007), considerem que es tracta del morf /u/ de masculí alternatiu a -Ø, més que no pas una extensió del radical o part d'un dels al·lomorfs del radical (com tractem els casos d'adaptació dels substantius en -/i/ derivats de formes paroxítones del log. acabades en -'V+ne i -'V+le, que tractem a § 6).¹³

12. Per a més detalls sobre les assimilacions vocàliques en posició àtona, veg. Scala (2003: 25-26) i, especialment, Ballone (2007).

13. En català, d'acord amb Clua (2002: 501-502), contrasten els enfocaments de Mascaró (1986: 99) —on /u/ és morf de gènere masculí— respecte del de Lloret i Viaplana (1998) —on /u/ és extensió del radical. Cf. Viaplana (1991: 257-259), on aquesta /u/ forma part d'una de les representacions del lexema.

Els manlleus lèxics que adopta l'alguerès, tant del sard com del castellà, amb els morfs de masculí /u/ i /o/, respectivament, adopten en alguerès el morf -/u/. Cf. l'adjectiu *topu* ['topu] «coix» (del sard *toppu*) —que documento el 1758: «Antoni Ignàs Chiuca que té un bou topu»—; o el castellanisme *duenyo* [du'ɛɲu] —que localitzo per primera vegada als *Capítols* de la *Barracelleria* de 1729: «declarant-se que per eguas de Alguer bastarà per llegitimitat la marca del dueño y fe del secretari de la Cúria».¹⁴ En noms del bestiar, cf. els castellanismes *burricu* «ase jove» (compartit amb el sard log. i el sassarès) i *potro* ['pɔtru] «poltre», i també els sardismes *molendu* «ase» [mu'reɲdu] (← log. *molènte*)¹⁵ i *nuedu* [nu'ɛdu] «bou jove» ← log. *nuéddu* (Bosch 2012a: 42-43, 51-52, 54-55, 253), tots documentats a cavall dels segles xvii i xviii. En canvi, el sardisme *bàrriu* «càrrega; dues portadores» —que documento entre 1684 i 1724— esdevindrà *barri*, solució actual, si bé amb alternança d'ambdues solucions entre final del xvii i el primer terç del xviii (Bosch 2012a: 252).

Compareu el corpus de noms dels colors del pelatge del bestiar (Bosch 2012a: 254-255, 2012b: 47-50), en què trobem un bon llistat de sardismes acabats amb -/u/ *alipintu*, *baiu*, *canu*, *castanju*, *espanu*, *murru*, *mèlinu*, *merulinu*, *múrinu*, *múr-tinu*, *úrpinu*, *varju* i *vertigatu*, documentats entre 1724 i 1784 (cf., en canvi, els calcs *estrellat* «del bou amb el pèl tacat de blanc» o «del cavall que té una taca esfèrica al front» i *florit* «clapat», del sard *isteddadu* i *fioridu*, respectivament). Tots són ben vius avui en alguerès.

5.2 Antropònims documentats

5.2.1 *Aritu*

VARIANTS TEXTUALS: *Arito petit*, *Arittu*.

DOCUMENTACIONS: «en la viña de Antoni Mula Arito petit» (1759) i «Antoni Mula Arittu» (1768).

SIGNIFICAT: «eriçó».

PROCEDÈNCIA: del log. *arítu* (amb variants *erítu* i *irítu*) «íd.», també per a «pelló de la castanya» < ll. *ERICIUS* (*DES*: s.v. *eríθu*). Adaptació morfològica amb morfema de masculí /u/ (amb alternança ortogràfica en -o i -u), característic del log.

14. ASCA 394/14, f. 2v.

15. Notem l'adaptació morfològica de l'alguerès en -/u/, malgrat el mot log. en -/e/.

5.2.2 Mamadu

VARIANTS: *Mamado*, *Mamadu*.

DOCUMENTACIONS: «Antoni Mamado» (1758), «Antoni Mamadu» (1777), «Antoni Mamadu» (1778).

SIGNIFICAT: «mamat» (?).

PROCEDÈNCIA: derivat de *mamar*, tenint en compte els derivats *mamada* «íd.» i *mamador* «íd.», «qui mou la boca com que sigui xutxant la llet de la mare» (DCA: a.v.), però amb flexió sarditzada en *-adu*. No apareix com a cognom sard ni a DCS ni a Pittau (1991).

5.2.3 Murrutxulu

VARIANTS: *Murruchulo*, *Murruchulu*, *Murruciulu* (llegiu [ˌmuruˈtʃulu], amb interferència gràfica del cast. i de l'it.).¹⁶

DOCUMENTACIONS: «Antoni Murruchulu» (1764), «Antoni Murruciulu» (1768), «Antoni Murruchulo» (1778).

SIGNIFICAT: incert, potser «del morro fi», «presumit» (?).

PROCEDÈNCIA: Sardisme compost, a partir del log. *murru* «morro» [ˈmuru] (en alg. [ˈmoru]) i un segon radical d'identificació incerta, que, atenent a la realització [ˈtʃulu], fa pensar en el cast. *chulo* «presumit, refinat» (que és un mot desconegut en alg. i en sard), per a «del morro fi». Per a les diverses hipòtesis etimològiques, veg. *supra*.

5.2.4 Saritu

VARIANTS: *Saritu*.

DOCUMENTACIONS (cast.): «el pastor Antonio Quessa Zirone, alias *Saritu*» (1807).

SIGNIFICAT: incert, potser «salit».

PROCEDÈNCIA: potser del log. *salitu* o *salidu* «salat» (DSILP: a.v.), en alg. *salit* [saˈrit], amb rotacisme de *-l-* (cf. topònim *Pou Salit*).

6. ADAPTACIONS DE SARDISMES AMB *-/e/*

6.1 Anàlisi diacrònica

A Bosch (2009: 262-263) ja vaig tractar l'adaptació en *-/i/* dels sardismes substantius paroxítons acabats en *-^lV+ne* i *-^lV+le*, un segment que cal considerar una extensió del radical o part d'un dels al·lomorfs del radical, d'acord amb

16. Veg., *supra*, les documentacions d'aquest malnom.

Lloret i Viaplana (1998). En documentació en cat. dels segles XVII-XVIII veiem que és habitual l'adaptació en *-i* de manlleus paroxítons del sard log. acabats en *-one* (*anjoni* «anyell», *budroni* «un raïm, penjoll», *narboni* «camp de blat i altres cereals llaurat i sembrat per un cavador, prèviament estassat» i *vidassoni* «terreny comunitari obert, ara de pastura, ara de conreu, segons les normes de la rotació»); i també amb els acabats en *-ile* i *-ale* (*cuili* «terreny clos per al bestiar; pleta», *juali* «jou»,¹⁷ *vaquili* «pleta per a vaques i vedells» i *veranili* «guaret; terra llaurada tres vegades»). Notem que la terminació en *-i* acosta formalment l'alguerès a les solucions del camp. (en *-i*) i no pas a les del log. (en *-e*), base de la interferència lèxica; per bé que no podem obviar la pressió del sassarès, que adopta el mateix criteri, amb les solucions anàlogues acabades en *-i*.

Compareu a Bosch (2010), però, l'alternança *juale* ~ *juali* per a «incisió en forma de semicercle al centre de la part inferior de l'orella del bestiar, que recorda la forma de l'arc del jou dels bous». Trobem formes amb *-e* i *-i*, amb preferència d'aquesta en català, que coincideix amb la forma campidanesa (i sasseresca, i també del log. sept.), per tal com tenim: nuor. *yuvále* [ju'vale], log. *juale* [dʒu'ale] i camp. *juali* [dʒu'ali] 'jou' < IUGALIS (DES: s.v. *yúgu*), a més del sass. *juari* o *jubari* (VDS: s.v. *giubàri*; VISAM: s.v. *giogo*). Malgrat l'alg. mod. *juali* [dʒu'ari] per a 'jou', en alg. mod. la realització d'aquest nom de senyal d'orelles és [dʒu'ale], per lexicalització, sense rotacisme de *-l/-* i amb terminació *-e*, d'acord amb la realització del log. (i, doncs, [dʒu,ale: 'zeyus] i [dʒu,ale: 'nanti]). En cat., notem «juale desegus» (1697); «juali denantis» (1720); «giuale desegus» (1722); «juale desegus» (1722); «giuali de darrera» (1820); en cast., «giuale desegus» (1722); «juale de delante» (1765); «giuali detrás» (1727); «juali de delante» (1764); «juali *esegus* [...] e juali enanti a la otra» (1768); «juali detrás» (1768); «un giuali ocasionado de perro» (1795), «giuali de delante» (1800); «giuali de delante a la otra» (1806), fins i tot ambdues solucions en un mateix registre: «giuale delante» i «giuali desegus». Cf., en italià, la lliçó «giuali davanti all'altra».

Contràriament, els sobrenoms documentats als *Registres de bestiar viu* són acabats en *-V+ne*, si bé els trobem només en documents redactats en castellà: *Dagone* i *Testone*. En aquest cas, doncs, el castellà sembla adaptar-se millor a la naturalesa morfològica del logudorès.

17. Cf., per a «jou», les lliçons *Registres de danys* de la Barracelleria «juali» (1699) i «giuali» (1706) a Bosch (2012a: 46-47, 252).

6.2 Antropònims documentats

6.2.1 *Dagone*

VARIANTS: *Dagone*.

DOCUMENTACIONS (cast.): «dicho Mura, alias *Dagone*» (1797), «Juan María *Dagone*, pastor d-esta ciudad» (1781), «Revisores: Leonardo Còtene y Benedeto Mura *Dagone*» (1807), «otra del pastor Juan María *Dagone* Mura» (1807).

SIGNIFICAT: 'ganivet de cuina, daga d'escorxar'.

PROCEDÈNCIA: del log. *dagone* 'ganivet de cuina' (DSILP: a.v.).

6.2.2 *Testone*

VARIANTS: *Testone*.

DOCUMENTACIONS (cast.): «el pastor Matheo Alvaranu *Testone*» (1782) i «el pastor Matheo Alveranu, alias *Testone* [...]»; los revisores Joseph Alveranu *Testone* y Salvador Esquintu» (1800).

SIGNIFICAT: «capgròs».

PROCEDÈNCIA: del log. *testa* «cap, esp. referit a l'intel·lecte o l'enginy», un italianisme (DES: s.v. *tèsta*), amb sufix augmentatiu *-one*; en sard, generalment per a «cap» tenim *conca* (DES: s.v. *kònka*). Cf. log. *testone* «antiga moneda d'argent» (DES: s.v. *testòne*) i alg. *testa d'aradu* «cap de l'arada» (Bosch 2012a: 181-182).

7. MANLLEUS AMB SUFIXOS ASPECTIUS -/'on/ i -/'as/

7.1 Antropònims documentats

7.1.1 *Catxó*

VARIANTS: *Cachó*, *Cació*. Notem la variació *Cachó* (amb interferència gràfica del cast.) ~ *Cació* (amb interfeència ortogràfica italiana, que cal llegir [ka'tʃo]).

DOCUMENTACIONS: «(Cachó) / Antoni Cachó» (1728), «Antoni Giusè Canu Cació» (1784).

SIGNIFICAT: incert, potser 'penis gran' per a 'enze'.

PROCEDÈNCIA: podria ser una adaptació del log. *catzu* i it. *cazzo* «penis» i «enze», amb sufix augmentatiu *-ó* (DSIPL: s.v. *catzu*); cf. log. *catzu arrettu* «penis erecte» i «farinera borda» (DSIPL). Tanmateix, en alg. tenim [ˈkatsu] (DCA: s.v. *catzo*). Cf. alg. *catzomarí* [ˌkatzu maˈri] per a *Stichopus regalis* (DCA), log. *catzu marinu* (o *cunnu de mare*) «equinoderm marí (*Holoturia tubulosa*)» (DSIPL). En it., *cazzone*, amb el mateix sufix aspectiu, és usat per a «enze, retardat» (en it., sinònim de *balordo* o *stupido*).

Una segona hipòtesi es relacionaria amb *catxeto* [kaʎ̞etu] «mena de peix petit», també usat com a malnom: *Catxetu*, «xisto de tota una família de gent menuda i baixa, a similitud del 'catxetu' que és un peix menut» (Fadda 1997: 99). Finalment, una tercera hipòtesi fóra partir del verb *catxar* 'foragitar'. En aquest sentit, Bosch i Sanna (1996: 54) recullen el malnom *la Catxaina*, que Fadda (1997: 126) reporta amb la forma *Catxarina*, «home campanyol bonatxo que tenia la mania de estar sempre 'catxant' [«fent fora»] la gent», tal vegada per a «esquerp».

7.1.2 *Topàs*

VARIANTS: *Tupàs*

DOCUMENTACIONS: «(Pinna Tupàs) / Antoni Pinna Tupàs» (1725).

SIGNIFICAT: «COIX» (augmentatiu). Cf. «Los barranchels, ab lo masser Marras, intiman a Antoni Ignàs Chiuca que té un bou topu» (1758): [15.84].

PROCEDÈNCIA: derivat amb sufix aspectiu de l'alg. *topu* «coix» (DCA: s.v. *topo*), del log. *tóppu* «í.d.», antic italianisme (DES: s.v. *θóppu*).

8. MANLLEUS AMB SUFIXOS GENTILICIS I ALTRES SUFIXOS

8.1 *Antropònims documentats*

8.1.1 *Tempiés (o Tempiesu)*

VARIANTS: *Tempiés*, *Tempiesu*.

DOCUMENTACIONS: «Antoni Ispanu *Tempiés*» (1764), «lo narboni de Antoni Ispanu *Tempiés*» (1764), «lo narboni de Antoni Ispanu *Tempiesu*» (1764).

SIGNIFICAT: «originari de Tempio» (gentilici). El trobem com a àlies en els *Registres de bestiar viu* de l'Alguer redactats en cast.

PROCEDÈNCIA: del topònim logudorès Tempio, documentem el gentilici en sard (*Tempiesu*) i la corresponent adaptació morfològica en català (*Tempiés*), amb *e* tancada.

8.1.2 *Tinyós (o Tinjosu)*

VARIANTS: *Tiñós*, *Tingiosu*

DOCUMENTACIONS: «Agustí Bardinu, àlies *Tingiosu*» (1753); «Agustí *Tingiosu*» (1764); «Agustí Bardino *Tiñós*» (1764).

SIGNIFICAT: «í.d.».

PROCEDÈNCIA: mot genuí, que també trobem en sard. Precedit del genèric *àlies*, trobo únicament «Agustí Bardinu, àlies *Tingiosu*», que alterna amb «Agustí

Tingiosu», sardisme traduït per «Tiños» en el mateix document (evidència que l'antropònim és adaptat al català).

Per a *Tingiosu* llegiu [tin'dʒozu], del sard *tingiosu* «tinyós». Convé advertir que la solució documentada en sard respon a la solució del camp. [tin'dʒozu] (de ['tindʒa]), atès que en log. i nuor. trobem [tin'dʒozu] (de ['tindʒa]) < ll. TINEOSUS ← TINEA (DES: s.v. *tindza*). Aquesta llició confirma l'adaptació fonològica amb [dʒ] dels sardismes de l'alguerès amb el resultat fonològic dels grups consonàntics llatins -DĪ-, -GNĪ-, -NĪ- i -RĪ- o amb sufix ll. -ARĪU i -TORĪU (Bosch 2009: 261-262). En aquest sentit, vaig apuntar que «és gairebé sistemàtica la preferència fonètica de l'alguerès per [dʒ], en detriment de [dʒ̄], en mots d'origen sard amb aquests grups consonàntics llatins, cosa que fa que l'alguerès s'identifiqui formalment amb les solucions campidaneses —sempre amb [dʒ]—, i s'allunyi del logudorès —que realitza [dʒ̄]—, per bé que hom registra també solucions amb [dʒ] en log. sept., com ara *arjola* «era».¹⁸ Tanmateix, alguerès i sassarès comparteixen solució palatal [dʒ] (Bosch 2009: 261-262).

8.1.3 *Ispinguer*

VARIANTS: *Ispingué*.

DOCUMENTACIONS: «Francisco Sanna, alias *Ispingué*, pastor de esta [ciudad]» (1780).

SIGNIFICAT: «suador», «greixós, llardós»; o tal vegada «que empeny».

PROCEDÈNCIA: potser del log. sept. *ispinginare* «suar», amb log. sept. i sass. *pin-ginósu* «greixós» (DES: s.v. *píngu*). Tanmateix, cf. log. *ispingere* «empènyer».

9. COMPOSTOS AMB AMB EL PRIMER RADICAL ACABAT EN -/i/

9.1 *Antropònims documentats*

9.1.1 *Barridortu* (o *Barritortu*)

VARIANTS: *Barridortu*.

SIGNIFICAT: «amb la barra o mandíbula torta».

PROCEDÈNCIA: Mot compost, a partir de *barra* «barra o mandíbula» (alg. i catalanisme del sard), més adjectiu log. *tortu* ['tortu] «tort» (DES: s.v. *tòrkere*).

(a) Primer radical: Adopta -i, propi del log., com *barrimannu*, *barrivaladu* (DES: s.v. *bárra*). Veg., *infra*, altres compostos (*Murrutxulu*, *Narimutxu* i *Pitxancul*). Cf.,

18. Wagner (1984: 239, 246-247, 280, 369-370).

en un *Registre d'estimes de fruita* de 1802, el compost genuí *Panzamolla* («pansa tova»),¹⁹ com *Carigamolla* («figa seca tova») (Fadda 1997: 24).

(b) Segon radical: Amb sonorització de /t/ d'obertura sil·làbica del segon radical per fonosintaxi característica del sard en posició intervocàlica. Cf., en un *Registro de bestiar vivo*, redactat en cast., la variant fonètica del compost *Barritortu* (sense sonorització de /t/-): «És fiança a Antonio Peana Barritortu» (1726), anotació que fou afegida en català.²⁰

9.1.2 *Narimutxu*

VARIANTS: *Narimuchu*, *Narimuzu* (llegiu [nari'mutʃu] i [nari'mutsu], respectivament).

DOCUMENTACIONS: «Salvador Melis Narimuchu» (1753), «Antiogo Melis Narimuchu» (1763, 1764), «en lo salt de Antiogo Melis Narimuchu posat en Serraona» (1764), «Antiogo Melis Narimuchu» (1764), «Antiogu Melis Narimuzu» (1778).

SIGNIFICAT: «nas escapçat».

PROCEDÈNCIA: sardisme compost, *nari* «nas» i *muzzu* «escapçat», del log. ['mutʃsu] «tallat, escapçat» i [mutʃsare] «tallar, escapçar» (DES: s.v. *mútsu*, 1). Cf., en els *Registres de danys*, els adjectius compostos «corrimutzu» (1778) «amb les banyes tallades o escapçades», «coimutzu» (1768) «amb la cua tallada» o «origimuzzu» (1783) «amb les orelles tallades o escapçades» aplicats al bestiar (Bosch 2008: 817, n. 150; 2012a: 146, n. 259; 2012b: 54).

10. LEXICALITZACIONS DE SINTAGMES

10.1 *Antropònims documentats*

10.1.1 *Corridibabu*

VARIANTS: *Coridibabu*

SIGNIFICAT: «corre darrere del pare» (literalment) per a «cagat» (col·loquial), «covard».

PROCEDÈNCIA: lexicalització del sintagma log. *curri dai (dae) babbu* «corre cap a ton pare», a partir de *cúrrere* (DES: s.v. *kúrrere*) i *babbu* «pare» (DES: s.v. *bábbu*).

DOCUMENTACIONS: «Antoni Uras Coridibabu, ab dit Marras, intima als barranchels a veure dayñ de fondos» (1748).

19. «Juan Battista Panzamolla» (Bosch 1999: 365).

20. ASCA 787/50, f. 11v.

10.1.2 *Pitxancul*

VARIANTS: *Pichancol*, *Pichancul* (llegiu [pitʃaŋ'kul]).

SIGNIFICAT: «penis al cul» (literalment), per a «homosexual».

PROCEDÈNCIA: a partir de la lexicalització de *pitx en cul* (o *pitx al cul*), d'on *pitx* és «penis».²¹ Encara viu el malnom, amb la forma genuïna *Pitxalcul*. Per a alg. *pitx* «penis», ben viu (*DCA*: a.v.), cf. sard *pitza* (*DES*: s.v. *píttsa*) i *piscitta -u* (i variants), també en sassarès (*DES*: s.v. *pišare* i *piòtta*).

DOCUMENTACIONS: «(Sanna) / Antoni Sanna Pichancul, mediant lo masser Llorens Marigiu, intima als barranchels lo sou cavaill» (1724); «(barranchels a Pichancol y Carrador) / Los barranchels, ab lo masser Sillent, intíman a Antoni Pichancol y a Antoni Carrador a travar y chobar los bous» (1728); «(barranchels a Pichancol y Escano) / Los barranchels, ab lo masser Sillent, intíman a Antoni Pichancol y a Antoni Joseph Escano perquè vátgian a pendre-se lo bou mort que tenen en la funtana del Pirastu» (1728); «(Sanna Pichancol; oposició) / Antoni Sanna Pichancol, ab lo masser Sillent, intima als barranchels dos portadoras, una gran y una petita, una portadora de pansas negras y una masadora que li han robat de la viña que fa a migias» (1728).

11. ALTRES MANLLEUS LÈXICS DOCUMENTATS

11.1 *Càriga*

VARIANTS: *Càriga*

DOCUMENTACIONS: «Antoni Càriga» (1784).

SIGNIFICAT: «figa seca».

PROCEDÈNCIA: del log. *cariga* ['kariɣa] «figa seca» < ll. *carīca* (*DES*: s.v. *kárika*), també compartit pel sass. (*VDS*: s.v. *càriga*). És un sardisme que documentem com a substantiu genèric a la fi del xvii. En aquest sentit, Ciuffo (1908: 177) recull *càriga* entre les paraules d'influència sarda «usades ab més frecuencia del 'txapador' y pastor de la 'Nurra Algueresa'»; i Palomba ([s. d]: 81bis) dóna l'alternativa «figa seca o càriga». Tot i que la primera lliçó a Bosch (1999: 55-56) és de 1692, ja trobo el mot des de 1684, amb «càrigas».²² Des del 1777 registro el mot com a malnom: «Antoni Càriga» (Bosch 2012a: 152, n. 278); encara avui Fadda (1997: 24) recull els sobrenoms *Carigamolla* («figa seca tova») i diminutiu *Carigueta*.

21. Cf. alg. mod. *a aquí* (o *en aquí*) [anaŋ'ki], amb nasal epentètica (Bosch 2002: 146).

22. ASCA 286, ll. «P», f. 1v.

11.2 *Cupeta (la)*

VARIANTS: *la Cupetta*

DOCUMENTACIONS: «Antoni Joseph la Cupetta» (1778).

SIGNIFICAT: «(semblant a una) bóta petita»; o «mena de lletuga».

PROCEDÈNCIA: diminutiu de l'alg. *cuba* «bóta» (DCA); cf. *cup* «íd.», «gran recipient de taula [‘fusta’] a on se pitja lo raïm», també per a «ventre gros» (DCA). En sard, trobem nuor. [ˈkupa] i log. [ˈkuβa] «bóta, tina», que donen augmentatiu nuor. *cupòne* o log. *cubòne* i diminutiu camp. *cupèdda*, que Wagner relaciona amb el cast. *cupeta* (DES: s.v. *kúpa*). També podria remetre directament a [kuˈpetə] «mena de lletuga», «verdura simitjant a la lletuga» (DCA: s.v. *copeta*), en log. *cupetta* «lattuga cappuccio» (DSIPL: a.v.).

11.3 *Padedda*

VARIANTS: *Padedda*

DOCUMENTACIONS: «Antoni Sanna Padedda» (1778).

SIGNIFICAT: «paella». Fadda (1997: 104) recull el malnom *Cul de padella*.

PROCEDÈNCIA: del sard *padedda* [paˈðeɖɖa] «pignatta, pentola» < ll. *PATELLA* (DES: s.v. *padèdda*). En alg. tenim *padella* [paˈreɫa] «id.» i «orinal pla». En alg. mod., els resultats dels sardismes amb [ɖɖ] se simplifiquen, però mantenint la realització dental sense aplicació del rotacisme /d/ > [r], com demostra la solució *nuedu* [nuˈeɖu] «bou jove» ← log. *nuèddu* (Bosch 2012a: 42-43, 51-52, 54-55, 253).

11.4 *Pompita*

VARIANTS: *Pompita*.

DOCUMENTACIONS (cast.): «Juan Rugiu, alias *Pompita*, registra un acto de obejas que su padre, Antonio Rugiu *Pompita*» (1781), «Antonio Rugiu, alias *Pompita*» (1781), «Revisores: Juan María Lampis y Pasqual Rugiu *Pompita*» (1807).

SIGNIFICAT: potser «bomba» (diminutiu) o «poncem»; «mandonguilla».

PROCEDÈNCIA: del log. *bòmba*, italianisme, que ha donat *bombare* «esclatar» i *bómbia*, aplicat a «fruita molt grossa» (DES: s.v. *bòmba*, 1); cf. alg. *pompia* «poncem», sardisme que documento el 1685 (Bosch 1999: 191), que recorda l'it. *pompa di Genova* «aranja». Una segona hipòtesi fóra a partir de *bòmba* «mandonguilla» (DES: s.v. *bòmba*, 2). L'origen sard del mot justificaria les variants amb oclusives sordes.

12. CONCLUSIONS

Els mecanismes d'adaptació dels sardismes que trobem al corpus d'antropònims usats com a malnoms als *Registres de bestiar viu* redactats en català i en castellà entre els segles XVIII i XIX obeeixen als mateixos patrons que hem vist en altres corpus lexicosemàntics, com ara el de l'agricultura i la ramaderia (Bosch 2008, 2012a), el dels colors del pelatge del bestiar (Bosch 2012b) o el dels noms de la fruita (Bosch 1999).

Pel que fa a la procedència dels noms dels 19 antropònims que apareixen als *Registres de danys*, hem vist:

(a) 6 casos de solucions genuïnes: *Esquer, Gros, Pitxancul, Punyeta, Tempies* i *Tinyós* (si bé, com hem dit, els dos darrers traduïts de sengles solucions sardes *Tempiesu* i *Tinjosu*);

(b) els altres són sardismes o adaptacions fonològiques i morfològiques de solucions logudoreses (o italianes): *Aritu, Barritortu* (o *Barridortu*), *Bastenter, Catxó, Càriga, Corridibabu, la Cupeta, Mamadu, Murrutxulu, Narimutxu, Padedda, Topàs, Zuca* (o *Txuca*).

Si tenim en compte els 8 malnoms dels *Registros de bestiar vivo*, redactats en castellà:

(a) només un és genuí (*Punyeta*);

(b) els altres són sardismes (o italianismes): *Cirulía* (o *Sirulía*), *Dagone, Ispinguer, Pompita, Saritu* i *Testone*.

Des d'un punt de vista morfològic, dels 19 (de 22 variants) malnoms dels *Registres de danys* redactats en català, cal destacar:

(a) l'adaptació de dos antropònims en sard, un de motivació de procedència geogràfica: *Tempies* ~ *Tempiesu*; i un altre de motivació de defecte o de caràcter despectiu: *Tinyós* ~ *Tinjosu*. En tots dos casos, l'adaptació al català és morfològica;

(b) un cas de sardisme adaptat fonològicament però seguit d'un determinatiu en català de motivació de caràcter generacional: *Aritu* ~ *Aritu petit*;

(c) dos casos de derivats amb radical sard + sufixos aspectius *-l'on/* (*Catxó*) i *-l'as/* (*Topàs*);

(d) altres derivats amb radical sard + sufix transcategoritzador: *Bastenter* i *Ispinguer, Tempies, Tinyós*. Ja hem vist que el cas d'adaptació morfològica amb sufix genuí *-er*: *Bastenter* («que xv»), és un procés que podem identificar amb el cas de *Ispinguer* d'un dels registres redactats en castellà.

Des d'un punt de vista morfofonològic, hem vist:

- (a) la rendibilitat del morf de masculí *-u/* alternatiu al morf $\emptyset$ en manlleus de procedència sarda: *Aritu, Corridibabu, Narimuchu, Barridortu, Murrutxulu, Mamadu*;
- (b) els manlleus amb manteniment de l'extensió del radical *-e/* (pròpia del sard log.), en terminacions *-V+ne* i *-V+le*: *Testone, Dagone*, si bé tots dos casos en registres redactats en castellà, que s'allunyen de les solucions en *-i/* que trobem sistemàticament en sardismes documentats en registres redactats en català entre els segles xvii i xix (i, és clar, s'allunyen de les solucions de l'alguerès modern);
- (c) i els compostos amb primer radical acabat en *-i/*, que remet a una tendència del sard: *Narimutxu, Barridortu*.

Des d'un punt de vista estrictament fonològic, hem localitzat els processos d'adaptació següents:

- (a) casos de palatalització de $\widehat{ts}$: *Narimutxu ~ Narimutsu* (<Narimuzu>), *Txu-ca ~ Tsuca* (<Zuca>), *Murrutxulu*, que confirmen una tendència evidenciada en altres lliçons documentades en registres de la *Barracelleria* algueresa redactats en català entre els segles xvii i xix, avui un fenomen sistemàtic;
- (b) casos d'adaptació fonològica amb $[\widehat{d}_3]$ dels sardismes de l'alguerès amb el resultat fonològic dels grups consonàntics llatins amb iod, també un dels fenòmens sistemàtics que allunyen l'alguerès del log. (amb solució $[\widehat{ts}]$) i l'acosten al sassarès i al campidanès des d'un punt de vista fonològic;
- (c) un cas de compost amb sonorització d'oclusives inicials de mot (o radical) */p/-, /t/- i /k/-*: *Barridortu ~ Barritortu* (al marge d'alternances en topònims i antropònims com *Muracasas ~ Muragasas* i *Garbera / Carbera ~ Calvera* a final del xviii);
- (d) un cas d'assimilació vocàlica: *Bastenter* (a partir de *bistentar*);
- (e) i un cas esporàdic de manteniment de determinats grups consonàntics sards, com ara *-dd-* (en sard $[d\widehat{d}]$): *Padedda*.

ANDREU BOSCH
Universitat de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALDC = VENY, Joan & Lídia PONS I GRIERA (2001-2010), *Atles lingüístic del domini català*. Vol. 1: *Introducció*; 1. *El cos humà. Malalties*, 2001; vol. 2: 2. *El vestit*; 3. *La casa i ocupacions domèstiques*, 2003; vol. 3: 4. *La família: cicle de la vida*; 5. *Món espiritual: l'Església. Festes religioses. Creences*; 6. *Jocs*; 7. *Temps cronològic. Meteorologia*; 8. *Topografia*, 2006; vol. 4: 9. *El camp i els cultius*, 2008; vol. 5: 10. *Indústries relacionades amb l'agricultura*. 11. *Els vegetals*, 2010, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.

- ALDC/ALG = *Atles lingüístic del domini català*. Materials lexicogràfics: Qüestionari de l'Alguer (llibreta núm. 85), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. [En curs de publicació dins ALDC.]
- BALLONE, FRANCESC (2007), «Català de l'Alguer: distribució i anàlisi experimental dels fonemes vocàlics», tesi de llicenciatura, Universit  degli studi di Sassari.
- BANDINU, BACHISIO (1982), «Il mestiere del pastore tra vecchio e nuovo», dins Francesco Manconi & Giulio Angioni (ed.), *Contadini e pastori nella Sardegna tradizionale*, Milano, Silvana, pp. 127-143.
- BONET, EULÀLIA, MARIA-ROSA LLORET & JOAN MASCARÓ (2007), «Allomorph selection and lexical preferences: Two case studies», *Lingua*, 117, pp. 903-927.
- BOSCH I RODOREDÀ, ANDREU (1999), *Els noms de la fruita a l'Alguer. Edició dels Registres d'estimes de fruita de la «Barracelleria» (1783-1829)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2002), *El català de l'Alguer*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (2008), «La interferència dels parlars sards en el català de l'Alguer entre els segles XVII i XVIII. Estudi del lèxic a través dels Registres de danys de la «Barracelleria» (1683-1829)», tesi doctoral, Universitat de Barcelona.
- (2009), «Algunes consideracions sobre la interferència fonètica dels parlars sards en l'alguerès», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 49 (*Miscel nia Joaquim Molas*, 4), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 257-277.
- (2010), «Els noms dels senyals d'orelles del bestiar: un codi lingüistic sard en els Registres de bestiar viu de l'Alguer dels segles XVII al XIX», ms.
- (2011a), «Algunes consideracions a l'entorn de la distribució i sonoritat de les consonants africades en alguerès», dins Maria-Rosa Lloret & Clàudia Pons (ed.), *Noves aproximacions a la fonologia i la morfologia del català. Volum d'homenatge a Max W. Wheeler*, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, pp. 63-76.
- (2011b), «Els xistos o malnoms algueresos en els *Registres de danys de la Barracelleria* i els *Registros de bestiar vivo* entre els segles XVIII i XIX», treball presentat al XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onom stiques, Barcelona. [Apareixerà publicat dins *Actes del XXIV Congrés Internacional d'ICOS sobre Ciències Onom stiques*, ed. en línia.]
- (2012a), *El lèxic alguerès de l'agricultura i la ramaderia entre els segles XVII i XVIII*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans.
- (2012b), «Els noms dels colors del pelatge del bestiar en la documentació de l'Alguer dels segles XVII al XIX», *Rassegna Iberistica*, 94, pp. 43-57.
- BOSCH I RODOREDÀ, ANDREU & SUSANNA SANNA (1996), *Històries de l'Alguer, entre la marina i la campanya*, Barcelona, Rafael Dalmau.
- CARIA, RAFAEL (1993), *Toponomastica algherese. Introduzione allo studio dei nomi della città, del territorio e delle coste di Alghero*, Sassari, EDES.
- (2006), *Il nome popolare degli uccelli ad Alghero*, pr l. de Joan Veny i Clar, Sassari, EDES.

- CIUFFO, Antoni (1908), «Influències de l'italià y diferents dialectes sards en l'Alguerès», dins *Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana, any 1906*, Barcelona, L'Avenç. [Cito per l'ed. facs. de Barcelona, Fundació II Congrés de la Llengua Catalana, 1986.]
- CLUA, Esteve (2002), «Gènere i nombre en els noms i en els adjectius», dins Joan Solà, Maria-Rosa Lloret, Joan Mascaró & Manuel Pérez Saldanya (dir.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 1, Barcelona, Empúries, pp. 483-534.
- CORDA, FRANCESCO (1994), *Grammatica moderna del sardo logudorese*, Cagliari, Ed. della Torre.
- DCA = Sanna, Josep (1988), *Diccionari català de l'Alguer*, L'Alguer/Barcelona, Fundació del II Congrés de la Llengua Catalana.
- DCF = CECCALDI, Mathieu (1988), *Dictionnaire corse-français. Pieve d'Evisa*, Paris, Klincksieck. [2a ed.]
- DCS = MANCONI, LORENZO (1987), *Dizionario dei cognomi sardi*, Cagliari, Ed. della Torre.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M. & Francesc de B. MOLL (1930-1962), *Diccionari català-valencià-balear*, 10 vol., Palma de Mallorca, Impremta de Mn. Alcover / Gràfiques Miramar [segons els volums]. [2a ed. del vol. 2, 1964; del vol. 1, Palma de Mallorca, Moll, 1968.]
- DECLC = COROMINES, Joan (1980-2001), *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, 10 vol., Barcelona, Curial ("la Caixa").
- DES = WAGNER, Leopold Max (1960), *Dizionario etimologico sardo*, 3 vol. (vol. 3, amb els índexs, a cura de R. G. Urciolo), Heidelberg. [Cito per la 2a reimpr. de Cagliari, Gianni Trois, 1989.]
- DSIPL = ESPA, Enzo (1999), *Dizionario Sardo-Italiano dei parlanti la lingua logudorese*, Sassari, Carlo Delfino.
- DUSI = PORRU, Vissentu (1832), *Dizzionariu Universali Sardu-Italianu*, Casteddu. [Cito per l'ed. anastàtica de Cagliari, Gianni Trois, 1981.]
- FADDA, Ciro (1997), *Xistos algheresos, l'Alguer*, Escola de Alguerés Pasqual Scanu / Ed. del Sol.
- KUEN, Heinrich (1932), «El dialecto de Alguer y su posición en la historia de la lengua catalana, [1]», *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*, 5, pp. 121-177.
- LLORET, Maria-Rosa & Joaquim VIAPLANA (1998), «El binarismo del género gramatical en castellano y en catalán», *Verba. Anuario Galego de Filoloxía*, 25, pp. 71-91.
- MASCARÓ, Joan (1986), *Morfologia*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- PITTAU, Massimo (1991), *Grammatica della lingua sarda. Varietà logudorese*, Sassari, Carlo Delfino.
- SCALA, Luca (2003), *Català de l'Alguer: criteris de llengua escrita*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- VDS = MUZZO, Giosue (1981), *Vocabolario del dialetto sassarese. Sassarese-italiano, italiano-sassarese*, Sassari, Chiarella.

ADAPTACIÓ FONOLÒGICA I MORFOLÒGICA DELS MALNOMS ALGUERESOS...

- VIAPLANA, Joaquim (1991), «Sobre la flexió nominal en català», dins *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. 23 (*Miscel·lània Jordi Carbonell*, 2), Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 235-264.
- VISAM = LANZA, Vito (1989), *Vocabolario italiano-sassarese antico e moderno*, Sassari, Carlo Delfino. [Cito per la reimpr. de 1992.]
- WAGNER, Max Leopold (1984), *Fonetica storica del sardo*, intr., trad. i ap. de Giulio Paulis, Cagliari, Gianni Trois.
- (1980), *La lingua sarda. Storia, spirito e forma*, Bern, Francke. [2a ed.]
- (1996), *La vita rustica della Sardegna riflessa nella lingua*, estudi intr., trad. i ed. Giulio Paulis, Nuoro, Ilisso.